

Miroslav Ivanov, *Tajemství RKZ*. Praha 1969, Mladá fronta (edice Kolumbus), 650 str.

Od konce minulého století, kdy skončila hlavní fáze sporů o Rukopisy královédvorský a zelenohorský (dále RKZ), budila problematika těchto památek pozornost širší veřejnosti přes trvalou aktivitu poznenáhlu se úžícího tábora obránců RKZ jen v určitých obdobích. Naposled tomu bylo v třicátých letech. Několik publikací o RKZ vyšlo v letech 1946 až 1947, zapadly však bez většího ohlasu. V padesátých letech a v první polovině šedesátých let sem tam vyšel nějaký odborný příspěvek, okrajově se dotýkající problematiky RKZ; obránci RKZ se zánikem svobody slova i tisku neměli žádnou možnost veřejně hlásat své myšlenky a jejich činnost se omezila pouze na korespondenci a na debaty v užším kruhu. Teprve druhá polovina šedesátých let přinesla nové oživení téměř zapadlého tématu. Vnější popudem k tomu bylo 150. výročí "nalezení" Rukopisů. K tomu se připojila nepochybná atraktivnost této záležitosti a také nová aktivita obránců, kteří znovu a znovu požadovali od různých institucí, aby se otázkou pravosti RKZ zabývaly. A tak proběhla v letech 1967-1968 řada přednášek a diskusí o RKZ, pod redakcí M. Otruby připravil Ústav pro českou literaturu ČSAV ve spolupráci s Národním museem sborník o RKZ, příspěvky o RKZ vyšly v řadě odborných i populárních časopisů (i náš časopis přinesl glosu L. Hosáka o názvu Haná a básni Jaroslav). Pro širší čtenářské kruhy měla však ze všech akcí, k nimž v poslední době došlo, největší význam vydání recenzované práce, z níž některé části vyšly již r. 1967 v Literárních novinách.

Ivanovova kniha nemá podobu vědecké práce; chybí citace pramenů a poznámky. Autor sám zařazuje svou knihu do literatury faktu. Přesto bude muset po této knize i v budoucnu sáhnout každý, kdo se bude blíže zabývat RKZ. Především proto, že se Ivanov pokouší shrnout celou problematiku RKZ, a to v šíři, která snad nemá obdoby. Literatura o RKZ je obrovská; většinou jde však (a to především ze strany odpůrců pravosti RKZ) o dílčí studie: historikové psali historické rozbor, filologové filologické atd. Byla to pochopitelně při dnešní specializovanosti jediná možná cesta, jak řešit z hlediska jednotlivých disciplín otázku pravosti RKZ. Ale RKZ tvoří celek a celkem je také souhrn problémů, které se kolem RKZ nakupily. Pokud vyšly práce týkající se celého problému RKZ, šlo většinou o málo kritické práce obránců; z odpůrců pravosti psal o RKZ jako celku téměř jen F. M. Bartoš, a to jen stručně. V pokusu shrnout veškerou problematiku RKZ tkví tedy nepochybný význam Ivanovovy knihy. Avšak Ivanovova kniha přináší ještě víc: nové poznatky.

Není ovšem možné, aby se jedna osoba stala odborníkem ve všech vědách, které mají co mluvit do problematiky RKZ. Právě v tom, že se o něco takového snažili, tkvěla nedůvěryhodnost a diletantismus většiny obránců. Ivanov postupoval jiným způsobem. V pojednání o malířství, chemii, paleografii a jiných oborech autor výslovně uvádí, s kterými odborníky se radil. I když se přes tuto snahu dopustil některých dílčích omylů, můžeme to při obšírnosti a různorodosti látky pochopit a omluvit. Odborníci z oborů filologie, literární vědy, paleografie a historie budou spíše Ivanovovi zazlívati, že neklade dostatečnou váhu na doklady o podvrženosti RKZ, které oni pokládají za rozhodující. Právě tam, kde Ivanov uvádí důkazy o podvrženosti, které snesli pracovníci těchto věd, uvádí vždy protiargumenty obránců a to někdy takovým způsobem, aby

mohl prohlásit, že souboj argumentů obou stran vyznívá "na remízu" (str. 425). Jinde (konkrétně v kapitole o paleografii) uvádí důkazy o podvrženosti, které lze těžko vyvrátit (a které ani nevyvrací), ale nakonec se vyhne jednoznačnému vyznění kapitoly tím, že v jejím závěru nadhodí problém, který s vlastní otázkou pravosti má již málo společného (v konkrétním případě, o němž zde píšeme, jde o údajné notové značky v Rukopise zelenohorském). Proč volil takový postup? Působila asi skutečnost, že důkazy vyvozované z humanitních věd nejsou pro mnohé zcela přesvědčivé, a to jednak z toho důvodu, že soudy humanitních věd jsou nutně stavěny pouze na větší nebo menší pravděpodobnosti, jednak proto, že přece jen vyžadují prostudování a pochopení širších souvislostí. Kromě toho se snaží Ivanov psát svou knihu zajímavě a napínavě; a tento cíl vyžaduje, aby zcela jednoznačné stanovisko vyplynulo až ze závěru celé knihy - a tento závěr tvoří líčení chemického rozboru RKZ. Domnívám se, že rozhodující byla však přece jen věc jiná. Hlavní zájem Ivanovův se totiž neupínal na vlastní spory o pravost RKZ a na argumenty obou stran v těchto sporech, zajímaly jej především otázky související přímo se vznikem a nálezy těchto památek. A troufám si říci, že právě v kapitolách, zabývajících se těmito otázkami, tkví vlastní - a myslím, že trvalý - přínos Ivanovovy knihy.

Obránci pravosti RKZ se často odvolávali na řadu svědectví o nalezení Rukopisů, která pocházejí z období od nalezení RKZ až do padesátých let 19. století. Z některých svědeckých výpovědí vyplývalo, že Rukopis královédvorský existoval již počátkem 19. století (a v tom případě nemohl být zhotoven Hankou a jeho přáteli), a že Rukopis zelenohorský byl nalezen skutečně náhodou. Při zkoumání těchto svědectví a všech okolností, které se vznikem RKZ souvisejí, vykonal Ivanov mnoho obtížné, trpělivé a namáhavé práce. Sledoval se svými pomocníky podrobně život a pozůstalosti všech osob, které hrály nějakou (třeba i sebemenší) úlohu při objevení RKZ; nezajímali jej tedy jen Hanka a Linda, ale také královédvorští kostelníci, kněží, kteří působili v Dvoře Králové a v okolí Zelené Hory, zelenohorský duchovní Josef Kolář (nalezce Rukopisu zelenohorského) a řada dalších osob. Tento mravenčí průzkum ukázal, že svědectví jsou nejasná, vzájemně se popírají a obsahují zřejmé omyly, že pozdější svědectví vznikala již pod jasným vlivem ohlasu, jakého si RKZ od svého "objevení" vydobyla, a že Hanka se svými pomocníky mohl sestavit RKZ.

Zvláštní význam má pak pro bádání o vzniku RKZ Ivanovův objev, že Hankovým blízkým přítelem byl v době, kdy byly "objeveny" RKZ, malíř František Horčíčka. Obránci velmi často tvrdili, že Hanka by nikdy nedokázal sám vynalézt barvy a inkousty, kteréby byly k nerozeznání od středověkých. Ivanov však vypátral, že se Hankův přítel zabýval restaurátorstvím a teorií barev a že tedy existovala osoba, která byla s to vypořádat se právě s touto stránkou zhotovení téměř dokonalých padělků středověkých památek.

Osobou Horčíčkovou se ovšem dostáváme k druhému okruhu nevyřešených problémů RKZ. Proti mínění filologů, paleografů, literárních historiků a historiků, kteří dokazovali, že RKZ jsou novodobé podvrhy, stál hlas chemiků tvrdících, že Rukopisy po chemické stránce odpovídají středověkým památkám. Obránci často říkali: podvrženost RKZ dokazují vědci spekulativních oborů, kteří se mohou mýlit, kdežto exaktní věda potvrzuje, že jde o památky pravé. Chemie byla hlavním argumentem obránců. Proto Ivanov prosazoval, aby byly RKZ podrobeny novým chemickým zkouškám, a to na pracovišti, které k rozboru bude přistupovat s maximální nezaujatostí a které je přitom vybaveno v dostatečné míře příslušnými přístroji. Jeho úsilí bylo korunováno úspěchem - RKZ byly zkoumány kriminalistickou laboratoří Ministerstva vnitra.

Téměř napínavé líčení tohoto zkoumání tvoří závěr Ivanovovy knihy (věcný a proto i suchý protokol o zkoumání bude otištěn v citovaném akademicko-museálním sborníku). Výsledky, k nimž toto zkoumání dospělo, jsou velmi zajímavé. Zmíním se alespoň o některých. Padl Bělohoubkův důkaz o tom, že Rukopis královédvorský se chová jako pravé středověké památka, berlinská modř (objevená až počátkem 18. století) byla nalezena pod zlatou výzdobou iniciál. Text Rukopisu zelenohorského byl napsán na pergamenu, z něhož byl vymazán původní latinský text z 13. století; padělatel přitom použil některých iniciál (velkých písmen) původního textu (to je objev skutečně překvapující a dalo by se říci, že senzační).

Ivanov vykonal tedy kus práce, ať už jako badatel (v otázkách vzniku RKZ) nebo jako iniciátor a pomocník (při chemickém rozboru). S respektem je nutno přijímat i způsob, jakým dokázal celou složitou problematiku RKZ zvládnout. Napsal přitom knížku, ve které dokázal i některé obtížnější partie (obtížnější z hlediska čtenářova vnímání) podat takovým způsobem, že je i blíže neinformovaný čtenář přečte s chutí a se zájmem. Snad by se dalo Ivanovovi vytknout, že kniha je příliš dlouhá, což přece jen vede přes všechnu autorovu snahu k jisté únavnosti. Avšak musíme uznat, že nebylo možno pominout základní údaje a že autor pochopitelně chtěl uplatnit všechny poznatky, k nimž pracně dospěl a které - jak jsem již uvedl - i z hlediska vědeckého tvoří přínos jeho knihy. O knize zbývá ještě říci, že její pěkná grafická úprava odpovídá tradici, kterou má po této stránce edice Kolumbus, v níž kniha vyšla.

Na závěr zbývá jediná otázka: bude Ivanovova kniha (určená širšímu čtenářskému publiku) společně s akademickým sborníkem (který je psán méně přístupnou formou) znamenat konec sporů o RKZ? Na tuto otázku nelze dát odpověď zcela jednoznačnou. Pro odborníky z oborů filologie, literární historie, historie a paleografie byla celá záležitost rozhodnuta již koncem minulého a počátkem tohoto století. Bylo ovšem až dosud dost chytrých a někdy i velmi vzdělaných lidí, kteří nalézali některé mezery v argumentaci odpůrců a věřili dále v pravost RKZ. V současné době padla hlavní opora těchto věřících: údajná chemická nezávadnost Rukopisů. Mnozí z nich se podrobí argumentům - jistě neradi a s bolestí v srdci. Ale nemohu vyloučit, že zbudou i takoví, pro něž bude nemožné vzdát se tak dlouho zastávaného stanoviska. Ti budou hledat proti závěrům, které přinesl chemický rozbor, zase nějaké (třebas sebe nepravděpodobnější) vysvětlení, tak jak je hledali proti faktům, které snesli pracovníci "spekulativních" věd.

Jaroslav Mezník